

Riitajuttuja paavin kuuriassa

Kirsi Salonen: Kirkollisen oikeudenkäytön päälähteillä. *Sacra Romana Rotan toiminta ja sen oikeudellinen tausta myöhäiskeskiajalla ja uuden ajan alun taitteessa. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 221. Suomen kirkkohistoriallinen seura 2012. 383 s.*

Katolisen kirkon tuomioistuimen *Sacra Romana Rotan* toiminta 1400–1500-luvulla käsittelevällä oikeushistorian alaan kuuluvalla väitöskirjallaan Kirsi Salonen jatkaa kuurian virastojen toiminnan tutkimista Vatikaanin salaisen arkiston asiakirjalähteiden valossa. Vuonna 2001 Salonen väitteli Tampereen yliopiston yleisestä historiasta väitöskirjalla, joka käsitteli synninpäästöjä myöntävää kuurian virastoa, penitentiariaattia.¹

Nykyisin Turun yliopistossa apulaisprofessorina toimiva Salonen on hankkinut Vatikaanissa rautaisen asiantuntemuksen katolisen kirkon, aikansa Euroopan unionin, oikeudenkäytöstä ja sitä myöten laajasta sosiaali- ja mentaliteettihistorian repertuaarista kautta koko keskiajan Euroopan. Salosen arkistolöydöt ja -tutkimukset ovat

aina tuoneet uutta tietoa Pohjolan ja erityisesti Turun hiippakunnan roolista osana mantereenlaajuisista organisaatiota. Uusi, suomeksi kiitettävän yleistajuiseen tyyliin kirjoitettu väitöskirja hyödyntää samaa tutkimuskenttää ja metodologiaa kuin edellinenkin.

Sacra Romana Rota eli oikealta nimeltään *Audientia Causarum Sacri Palatii* oli katolisen kirkon tuomioistuin, jota käytettiin 1400–1500-luvulla lähinnä vetoomustuomioistuimena, mutta Kirkkovaltion alueella myös ensimmäisen asteen tuomioistuimena. Rotassa käsiteltiin lähinnä kirkon sisäisistä virkanimityksistä aiheutuneita riitoja. Toisaalta Salonen osoittaa, että myös taloudellisista eduista sekä avioliittojen lainmukaisuudesta riideltiin.

Tutkimus perustuu poikkeuksellisen laajaan vaikeiden arkistolähteiden seulontaan: pohjana on 5439 oikeusprosessin korpus, jonka Salonen on luokitellut kiistatyyppiin, maantieteellisen alkuperän sekä prosessin keston mukaan. Luokittelu mahdollistaa määrällisen analyysin, jonka havainnot keskitytään ymmärtämään laadullisen analyysin avulla.

Aiemmasta tutkimuksesta poiketen Salonen käsittelee Rota-aineistoa koko kristikunnan alueelta. Tutkimuksessa selvitetään, miten Rota toimi käytännössä, millaisia tapauksia se käsitteli ja mikä oli Rotassa käsiteltävien tapausten oikeudellinen tausta. Näin tutkimus luo ensimmäisen laajan yleiskuvan paavillisesta oikeudenkäytöstä eurooppalaisessa kontekstissaan. Erikseen käsitellään vielä Uppsalan kirkkoprovinsin Rota-tapaukset.

Väitöskirja sisältää siten kolme merkittävyydeltään miltei itsenäistä tutkimusta, joiden yhteenliittäminen ei onnistu täysin saumattomasti. Varsinkin kiistojen oikeudellista taustaa kanonisen oikeuden määräysten ja kuurian kanslia-sääntöjen perusteella käsittelevä osio vaikuttaa irralliselta sijoittu-

saan varsinaisen määrällisen analyysin sekä Uppsalan provinssia ja Mynämäen kirkon virkaritaa koskevan tapaustutkimuksen väliin. Toisaalta osion sisältämä yksityiskohtainen yhteenveto katolisen kirkon monimutkaisesta virkanimitysjärjestelmästä ja sen kehityksestä auttaa ymmärtämään, millaiset keinottelun mahdollisuudet tuottoisten kirkollisten virkojen haittelijoille tarjoutui kanonisen oikeuden porsaanreikien vuoksi. Lisäksi paavin itselleen varaamat virkanimitysoikeudet sekoittivat normaalin käytännön hiippakunnissa. Näin aiheutuneita eturistiriitoja päädyttiin ratkomaan Rotassa. Tässä kuten muissakin luvuissa lukija ilahtuu selityksistä ja kirjallisuusviitteistä, joita Salonen tarjoaa vaikeissa kohdissa.

Tutkimuksen oivaltavin osa on määrällinen analyysi. Analyysin perustana on Vatikaanin arkiston *Manualia Actorum* -sarja, jonka volyymit sisältävät päiväkirjatyyppisessä järjestyksessä lyhyet merkinnät siitä, mitä kunakin oikeuden käsittelevä kussakin käynnissä olevassa Rota-prosessissa tapahtui. Näiden määrämuitoisten merkintöjen perusteella on mahdollista seurata prosesseja alusta loppuun, joskin itse prosessiasiakirjat sekä langetetut tuomiot puuttuvat. Salonen on valinnut ajallisen muutoksen havainnoimiseksi neljä tarkasteluvuotta 20 vuoden välein vuodesta 1466 vuoteen 1526. Lisäksi on otettu mukaan yhden Rota-tuomarin koko virkakauden prosessit kokonaisuuden saamiseksi pitkältä aikaväliltä. Aikarajauksen alkupää on vaillinaisen aineiston määrittäjä. Loppurajaus eli 1530-luku, jolloin reformaatio alkoi vaikuttaa pohjoisen kristikunnan Rota-tapausten määrään, on myös ymmärrettävä, joskin rajaus tulee ikään kuin tutkimusasetelman ulkopuolelta.

Mullistava havainto on, että tutkimusaineiston perusteella vain vajaasta kolmanneksestä Rotan re-

1. Kirsi Salonen, *The Penitentiary as a Well of Grace in the Late Middle Ages. The Example of the Province of Uppsala 1448–1527*. Suomalaisen tiedeakatemia toimituksia 313. Suomen tiedeakatemia 2001.

kistereihin kirjatuista oikeusjutuista on se vähimmäismäärä merkin-
töjä, joka on minimiedellytys jutun
loppuun saattamiseksi kanonisen
lain mukaan. Kaksi kolmannesta
tapauksista keskeytettiin. Tutki-
muksen keskeiseksi haasteeksi
muodostuu selittää, miksi näin
tehtiin.

Arvioitaessa kiistatapausten oi-
keudellista taustaa ja tutkimalla
tunnettuja Rota-juttuja näyttää sil-
tä, että Rota-prosesseja aloitettiin,
jotta vastapuoli olisi saatu pelotet-
tua sovintoratkaisuun. Jos pelotte-
lu onnistui, prosessia ei tarvinnut
jatkaa. Keskeyttämiseen päädyttiin
myös silloin, kun riitelijä huomasi,
ettei saavuttanut toivomaansa tu-
lostsa. Yleistä käsitystä Rotasta on
siis tarkistettava: Rota oli osittain
päätyneet kanonisen oikeuden kie-
murat tuntevien riitelijöiden väli-
kappaleeksi, jota käytettiin omien
intressien ajamiseen. Salonen
osoittaa myös, että Rota ei kyen-
nyt ratkaisemaan riitoja, mikäli
paikalliset kirkolliset tai maalliset
vallanpitäjät asettuivat vastarin-
taan.

Toisaalta Rotassa riidelleiden
henkilöiden identifiointi paljastaa,
että Rota ei ollut pelkästään paa-
vin kuurian ahneiden virkojenmet-
sästäjien keinottelukoneisto. En-
sinnäkin virkoja kenties vain rahan
vuoksi tavoittelevien ulkomaalais-
ten riitelijöiden osuus tutkituissa
prosesseissa on pieni, ja toisekseen
oikeutta käytiin yhtäläillä myös sel-
laisista viroista, joihin liittyi sielun-
hoidollinen velvoite ja jotka eivät
siksi voineet kiinnostaa pelkkiä vir-
kojenhaalijoita.

Salosen argumentointia on
helppo seurata, mikä johtuu tutki-
muksen harkitusta rakenteesta
sekä selvästä ja konstailematta-
masta suomesta. Paikoitellen tosin
kielentarkastus olisi voinut päätyä
hieman viimeistellympään muotoi-
luun. Lipsahduksia on myös lati-
nankielisissä erikoistermeissä ja al-
kuperäislähteiden lainauksissa.
Tämä ei kuitenkaan heikennä teks-

tin helposti lähestyttävää yleisvai-
kutelmaa.

Mieltä jää askarruttamaan kirjan
kohdeyleisö: suomalaiselle lukijalle
kirjoitetussa teoksessa on kääntä-
mättömiä latinankielisiä lainauksia
alkuperäislähteistä. Alkukieliset
lainaukset ovat toki arvokkaita
alan tutkijoille, mutta heitä on
Suomessa kovin vähän. Oletan,
että Salonen aikoo julkaista kes-
keiset tulokset myös englanniksi,
jotta tämä merkittävä tutkimus tu-
lee myös kansainvälisen tutkijajhy-
teisön saataville.

– TIMO KORRIKANGAS